

ТРАГІЧНИЙ ПЕРЕЛОМ. КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ І РОЗКУРКУЛЕННЯ НА ПОДІЛЛІ ТА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ ВОЛИНІ.

Кам'янець-Подільський
„Абетка”, 2001. 145с. (Рецензія)

Українська історіографія з проблем аграрної історії наприкінці 2001 року поповнилася цікавою працею у якій йдеться про колективізацію та розкуркулення на Поділлі і Південно – східній Волині. Її автори – відомий історик-аграрник, автор цілого ряду монографій історії українського радянського села, професор Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету І.В.Рибак та викладач Хмельницького інституту бізнесу А.Ю.Матвеев. Зазначимо, що історії колективізації як у всеукраїнському, так і на регіональному рівнях було присвячено немало праць, однак, як справедливо зазначали автори, у них багато аспектів названої проблеми залишилося не виясненими. На цьому позначилося ряд обставин. Насамперед повільність в розробці нових архівних джерел, що відкрилися, заангажованість окремих дослідників, захопленість вивченням загальних тенденцій і т. ін.

Попри це багатоголосся, розмаїття фактів і висновків залишилися нез'ясованими державні механізми примусу селян до вступу в колгоспи, розкуркулення і депортація у віддалені місця СРСР сотень тисяч людей, яких зарахували до розряду „куркулів” та „підкуркульників”. Як засвідчує опублікована монографія цей механізм вдалося прослідкувати на прикладі таких регіонів України як Поділля та Південна Волинь.

Для розуміння витоків, масштабів історичної трагедії, якої зазнають подільське та волинське село автори звернули увагу насамперед на вивчення процесів, які відбувались в доколгоспний період: матеріального становища селянства краю, соціальної диференціації, кооперативного руху. Досліджується політика місцевих владних структур по відношенню до заможного селянства, висвітлено хід згорання непівських та утвердження воєнно-комуністичних принципів на селі, розкрито зв'язок між хлібозаготівельними кампаніями і наступом на заможне селянство у 1927 – 1929 рр. Таким чином, введені у науковий обіг дані дозволяють достатньо глибоко з'ясувати панораму розвитку подільського та волинського доколгоспного села.

Чільне місце у монографії присвячено початку колективізації у краї, яка отримала назву „колективізаторська лихоманка” (кінець 1929 – березень 1930 рр.) Досліджуються форми і методи переведення індивідуальних селянських господарств на колективний тип ведення сільського господарства. Для них характерна ставка на брутальний позаекономічний примус, широке, фактично безконтрольне застосування репресивних дій по відношенню до селян. Особливе місце в цій політиці посідає розкуркулення і депортація селян у віддалені північні райони. В монографії ґрунтовно вивчено проблему типології

селянських виступів проти колективізації. Доведено, що її призупинення весною 1930 року було наслідком опору селян.

У рецензованій праці значну увагу присвячено завершенню колективізації одноосібних господарств у краї. З цією метою всебічно досліджується зміна тактики органів влади, сільської номенклатури для досягнення цієї мети. Зокрема автори вважають, що методи проведення колективізації у цей період характеризувалися більшою витонченістю. Всіляко заохочувався податковий пресинг проти одноосібників, які не бажали вступати в колгоспі. „Розкуркуленню” було піддано найбільш вперту частину селян, яка противилася вступу в колективні господарства. Змінюються і форми опору селян насаджуванню колгоспів. Він набуває більш небезпечних відтінків для владних структур. Від терору, стихійних бунтів селяни переходять до страйків, саботажу і т.п. Введені в науковий обіг дані свідчать, що для придушення опору селян влада використала: по-перше, розкол у селянстві, по-друге, розкуркулення і депортацію, по – третє, голодовий терор як засіб тотального утихомирення і тиску на селян з метою примусити їх прийняти колгоспно-радгоспну систему ведення сільського господарства.

Проте на наш погляд, у монографії могло б бути більш глибокого виявлено проблеми пов'язані із змінами у тактиці колективізації після масових виходів селян з колгоспів весною 1930 року, економічні та позаекономічні методи примусу селян до вступу у колгоспи на завершених стадії колективізації. Недостатньо вивчено масштаби другої та третьої хвилі розкуркулення селян у 1931-1933 рр., трагедії сіл Поділля та Південно-східної Волині під час голодомору 1932 – 1933 рр.

Перелік нез'ясованих питань можна було б продовжити, однак вони ніяк не можуть вплинути на цілісність висунутих аргументів, логічність структури монографії, а основне свіжість висновків, які лягають на тогочасну історичну палітру. Без сумніву, автори не поставили остаточну крапку у дослідженні проблеми. Вони окреслили як науковцям, так і краєзнавцям-аматорам напрям пошуку, одночасно яскраво продемонстрували ефективність урізноманітнення підходів у дослідженні проблем, переконують в ефективності погляду на загальні тенденції історичного поступу через регіональне бачення.

Підсумовуючи, зазначимо, державна програма підготовки науково-документальної серії книг „Реабілітовані історією” поповнилася ще одним цікавим дослідженням. Поява його засвідчує те, що історики в регіонах намагаються доповнити розпочату роботу в Україні по поверненню з небуття імен наших співвітчизників своїм баченням. Як засвідчує монографія це бачення значно розширює уяву про трагедію українського народу у роки сталінський репресій.